

کتابخانه اطلاعات

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد تهران مرکزی

دانشکده ادبیات و علوم انسانی، گروه فقه و حقوق

پایان نامه جهت اخذ درجه ی کارشناسی ارشد (M. A)

گرایش: فقه و حقوق

عنوان:

بررسی فقهی و حقوقی انکار ضروری دین

استاد راهنما:

دکتر جمشید معصومی

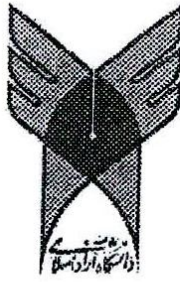
استاد مشاور:

دکتر یوسف درویشی هویدا

پژوهشگر:

سید عدنان عدنانی

تابستان ۱۳۹۲

معاونت پژوهش و فناوری

به نام خدا

مشور اخلاق پژوهش

بایاری از خداوند سبحان و اعتماد بر این که عالم محضر خداست و بنواره ناظر بر اعمال انسان و به منظور پاس داشتن مقام بلند دانش و پژوهش و نظریه‌ایست
بیاگاه دانشگاه در امتحان فرسنگ و تمدن بشری، نادانشجویان و احصانه بیات علمی و اندک‌های دانشگاه آزاد اسلامی مشهد می‌گردیم اصول زیر را در انجام
فحالیتهای پژوهشی به نظر قرار داده و از آن تخطی نکنیم:

- ۱- اصل برانست: التزام بر برانست جویی از هرگونه رفتار غیر حرفه‌ای و اعلام موضع نسبت به کسانی که حوزه علم و پژوهش را به مثابه‌ای غیر علمی می‌آیند.
- ۲- اصل رعایت انصاف و امانت: تمهید به اجتناب از هرگونه جانب‌داری غیر علمی و حفاظت از اسرار، تجهیزات و منابع در اختیار.
- ۳- اصل ترویج: تمهید به رواج دانش و ارائه نتایج تحقیقات و انتقال آن به همکاران علمی و دانشجویان به غیر از مواردی که منع قانونی دارد.
- ۴- اصل احترام: تمهید به رعایت حریم‌ها و حرمت‌ها در انجام تحقیقات و رعایت جانب‌بندی و خودداری از هرگونه حرمت شکنی.
- ۵- اصل رعایت حقوق: التزام به رعایت کامل حقوق پژوهشگران و پژوهشگران (انسان، حیوان و نبات) و سایر صاحبان حق.
- ۶- اصل رازداری: تمهید به صیانت از اسرار و اطلاعات محرمانه افراد سازمان و کشور و کلیه افراد و نهاد‌های مرتبط با تحقیق.
- ۷- اصل حقیقت‌جویی: تلاش در راستای بی‌جویی حقیقت و وفاداری به آن و دوری از هرگونه پنهان‌سازی حقیقت.
- ۸- اصل ناکلیت مادی و معنوی: تمهید به رعایت کامل حقوق مادی و معنوی دانشگاه و کلیه همکاران پژوهش.
- ۹- اصل منافع ملی: تمهید به رعایت منافع ملی و در نظر داشتن پیشبرد توسعه کشور و کلیه مراحل پژوهش.

بسم الله الرحمن الرحيم

من لم يشكر المنعم من المخلوقين لم يشكر الله عزوجل

عیون اخبارالرضا (ع) ج ۲، ص ۳

کسی که از مخلوقی که به او نعمت داده سپاس گذاری نکند از خداوند عزوجل سپاس گذاری نکرده است.

وظیفه دینی و اخلاقی ایجاب می کند تا در این فرصت ایجاد شده از تمامی اساتید دوران تحصیل تشکر و قدردانی کنم اما این صفحات گنجایش آنرا ندارد، چرا که حق مطلب را مولایمان امیر مومنان ادا فرمود آنجا که گفت: هرکس به من حرفی بیاموزد مرا بنده خود ساخته است. و من مدیون همه بزرگوارانی هستم که با متانت تمام مراد طول مدت تحصیل تحمل نمودند و علم آموختند.

تشکر ویژه و خالصانه دارم از استاد راهنما جناب حجه الاسلام والمسلمین دکتر معصومی که برای کمک به تدوین این ناچیز برایم هیچ گونه محدودیت زمانی و مکانی قائل نبود و از استاد عزیزم و مشاور صبور جناب آقای دکتر درویشی هویدا که همواره کمک حال من در مسائل حقوقی پایان نامه بودند.

و در نهایت اگر غنای در نوشتار هست ماحصل تلاش این عزیزان است و کوتاهی و کم فروشی آن حاصل کم مایگی نگارنده است.

تقدیم می نمایم این ناچیز را به روح همه آنها که نعمت مجهول امینت امروز حاصل نبود جسمانی آنان است

و تقدیم به پدرگرامی ام که امروز او را در کنار خویش ندارم.

و تقدیم به مادر عزیزم که هیچگاه نتوانستم قدر دانش باشم.

و تقدیم به همسر مهربان و فداکارم که همیشه یاورم بوده و هست.

و در نهایت تقدیم به فرزندانم بخصوص مهدی کوچولو که بادستان کوچکش تلاش داشت در تایپ پایان نامه کمک نماید. والسلام سید عدنان عدنانی - کارشناس ارشد فقه و حقوق

تعهد نامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجانب سید عدنان عدنانی دانش آموخته کارشناسی ارشد ناپیوسته با شماره دانشجویی ۹۰۰۷۵۲۰۷۳ در رشته فقه و حقوق که در تاریخ ۹۲/۶/۶ از پایان نامه خود تحت عنوان: بررسی فقهی حقوقی انکار ضروری دین

با کسب نمره ۱۷/۵ و درجه بسیارخوب دفاع نموده ام بدین وسیله متعهد می شوم:

۱- این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه های موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده ام.

۲- این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

۳- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هر گونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ... از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

۴- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچ گونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی:

تاریخ و امضاء

بسمه تعالی

در تاریخ : ۹۲/۶/۶

دانشجوی کارشناسی ارشد سید عدنان عدنانی از پایان نامه خود دفاع نموده و با
نمره ۱۷/۵ به حروف **هفده ونیم** و با درجه **بسیارخوب** مورد تصویب قرار گرفت.

امضا استاد راهنما

بسمه تعالی

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

(این چکیده به منظور چاپ در پژوهش نامه دانشگاه تهیه شده است)

نام واحد دانشگاهی: تهران مرکزی کد واحد: ۱۰۱	کد شناسایی پایان نامه: ۱۰۱۲۰۴۰۷۹۱۲۰۰۲
عنوان پایان نامه: بررسی فقهی حقوقی انکار ضروری دین	
نام و نام خانوادگی دانشجو: سیدعدنان عدنانی شماره دانشجویی: ۹۰۰۷۵۲۰۷۳ رشته تحصیلی: فقه و حقوق اسلامی	تاریخ شروع پایان نامه: ۹۱/۸/۲ تاریخ اتمام پایان نامه: ۹۲/۶/۶
استاد راهنما: دکتر جمشید معصومی استاد مشاور: دکتر یوسف درویشی هویدا	
چکیده پایان نامه (شامل خلاصه، اهداف، روش های اجرا و نتایج به دست آمده): ورود به دین اسلام مبتنی بر دواصل اساسی «توحید و نبوت» است که برخی از فقها اصل سومی به نام «معاد» را به آن افزوده اند. اعتقاد به وحدانیت خداوند و اینکه تنها خالق هستی اوست و شریکی ندارد. و سپس اعتقاد به اینکه پیامبر اسلام از سوی خداوند برای هدایت بشر فرستاده شده و آنچه آورده است از قرآن و احکام دیگر همگی حق محض است و اطاعت از آنها و عمل به احکام نازل شده بعنوان ضروریات دین اسلام واجب است. و باید اعتقاد به اینکه جهان سرانجامی دارد را بپذیرد و هر کس که به این اصول اعتقاد نداشته باشد کافر است. پس ملاک ایمان و کفر همان بیان شهادتین و جحد و انکار لفظی آنهاست. کافر کسی است که منکر یکی از اصول ذکر شده باشد، ولی مرتد کسی است که بعد از ورود به دین از دین خارج می شود البته با تفصیلی که در متن پژوهش بدان اشاره گردیده. در پژوهش به موضوع بحث برانگیز انکار ضروری دین با توجه به اختلاف نظرها ی موجود پرداخته شده، که انکار ضروری دین با چه شرایطی موجب ارتداد فرد خواهد شد یعنی اینکه آیا انکار سبب تامه کفر است؟ با بررسی این نظر و سایر نظرات به این نتیجه می رسیم که هر انکاری که به انکار توحید و نبوت منجر شود و شبهه در آن دخیل نباشد محکوم به ارتداد است. و سپس جایگاه این بحث یعنی انکار را در حقوق موضوعه جمهوری اسلامی ایران بررسی نموده ایم. بطور کلی این مجموعه در سه فصل تهیه گردیده که در فصل اول کلیات و واژه شناسی بحث شده و در فصل دوم ماهیت و مصادیق ضروری دین مورد بحث قرار گرفته و به نظریات موجود حول محور انکار ضروری دین پرداخته شده است و در فصل سوم جایگاه بحث در حقوق موضوعه بررسی گردیده است. انشاء الله مفید فایده واقع گردد واژگان کلیدی: انکار، ضروری دین، ارتداد، مرتد، کفر	

نظر استاد راهنما برای چاپ در پژوهش نامه دانشگاه مناسب است مناسب نیست
تاریخ و امضاء:

فهرست مطالب

مقدمه

فصل اول: کلیات

۲	بخش اول - طرح تحقیق
۲	۱- بیان مساله
۳	۲- سوالات تحقیق
۳	۳- فرضیه های تحقیق
۴	۴- روش تحقیق
۴	۵- اهداف تحقیق
۵	۶- ضرورت تحقیق
۵	۷- پیشینه تحقیق
۶	بخش دوم - واژه شناسی (مفاهیم)
۶	۱- مفهوم واژه ضرورت و ضروری در لغت و اصطلاح:
۹	۲- سایر انواع ضروری
۹	۲/۱- ضروری منطقی
۹	۲/۲- ضروری فقه
۱۰	۲/۳- ضروری مذهب
۱۳	۳- مفهوم لغوی و اصطلاحی دین
۲۰	۴- مفهوم ضروری دین
۲۳	۵- مفهوم واژه های انکار - منکر
۲۳	۶- معنای لغوی و اصطلاحی کفر و کافر
۲۵	۶/۲- معنای اصطلاحی کفر
۲۶	۶/۳- معنای لغوی کافر
۲۷	۶/۴- معنای کفر در قرآن
۲۹	۷- ارتداد در لغت و اصطلاح

۲۹	۷/۱-ارتداد در لغت
۳۰	۷/۲-ارتداد در اصطلاح فقهی
۳۰	۷/۳-ارتداد در قرآن و روایات
۳۲	بخش سوم- اقسام مفاهیم
۳۲	۱-انواع ضروری
۳۵	۳-اقسام مرتد
۳۷	۳/۲. مرتد فطری
۳۷	۴-انواع کفر
۳۷	۴/۱. کفر انکار
۳۷	۴/۲. کفر جحود
۳۸	۴/۳. کفر عناد
۳۸	۴/۴. کفر نفاق
۳۸	۵-اقسام کفر در قرآن و روایات
۳۸	۵/۱. کفر جحودی (انکار) از روی علم
۳۹	۵/۲. کفر جحودی بدون علم
۳۹	۵/۳. کفر براءت
۳۹	۵/۴. کفر ترک اوامر الهی
۴۰	۵/۵. کفر به معنای ترک شکر
۴۲	۶-اقسام کافر حربی
۴۲	۶/۱- حربی مستأمن
۴۲	۶/۲- حربی معاهد
۴۳	۶/۳- حربی غیر معاهد
۴۳	۷-اقسام کافر از نظر اعتقادی
۴۴	۷/۱. مشرک
۴۴	۷/۲. کتابی
۴۴	۷/۳. منافق

۴۴	۷/۴- مرتد
۴۴	۸-انواع انکار
۴۵	۸/۱-انکار اصل دین و صاحب دین
۴۵	۸/۲-انکار به دلیل جهل
۴۵	۸/۳-انکار به دلیل بعد مکان
۴۵	۸/۴-انکار به دلیل سهو و خطا
۴۶	۸/۵-انکار به دلیل هوی و هوس
۴۷	۸/۶-انکار به دلیل تکذیب صاحب دین
۴۷	۸/۷-انکار به دلیل تکبر
۴۷	۸/۸-انکار به دلیل تفسیر به رای
۴۸	۸/۹-انکار به دلیل شبهه
۴۹	۸/۱۰-انکار به دلیل تقدم خردشخصی
۴۹	۸/۱۱-انکار به دلیل سهل انگاری در تحقیق
۵۰	تاریخچه بحث
۵۳	جایگاه بحث
	فصل دوم: ماهیت و مصادیق ضروری دین
۵۵	بخش اول: ماهیت ضروری دین
۵۶	الف- گستره و قلمرو ضروری دین
۵۷	۱- اقسام مسائل اعتقادی
۵۷	۱/۱- مسائل اعتقادی اولویت اول (اصولی)
۵۹	۱/۲- مسایل اعتقادی اولویت دوم (غیر اصولی)
۵۹	بخش دوم- ملاکها و مصادیق ضروری دین:
۶۰	الف- ضروری دین و تاثیر عنصر زمان و مکان:
۶۲	بخش سوم: نظرات مطرح در زمینه انکار ضروری یا اجماعی اسلام.
۶۵	۱- نظریه اول
۶۷	۲- نظریه دوم

.....	ادله این گروه	۶۹
.....	۳-نظریه سوم	۶۹
.....	تفاوت نظریه دوم و سوم	۶۹
.....	۴-نظریه چهارم	۷۰
فصل سوم: انکار ضروری دین در فقه اسلامی و حقوق موضوعه		
.....	بخش اول: مباحث و مفاهیم حقوقی	۷۴
.....	الف- حقوق موضوعه	۷۴
.....	ب- مفاهیم جرم و مجازات	۷۴
.....	ج- ماهیت انکار و کارکرد آن	۷۸
.....	۱- انکار امری از دین	۷۸
.....	۲- انکار در دعوا	۸۰
.....	۳- انکار به معنای اظهار ناخوشایندی در منکر	۸۰
.....	بخش دوم: فقه امامیه و حکم منکر ضروری مذهب	۸۲
.....	ب- معتقدات امامیه در بحث ضروری	۸۴
.....	بخش سوم: ارتداد و حکم آن از نظر منابع حقوقی در اسلام	۸۸
.....	الف- مجازات مرتد از منظر روایات و نظرات فقها	۹۱
.....	ج- توجیه محکومیت مرتدین به اعدام از نظر برخی از نویسندگان	۹۸
.....	د- نقد و بررسی	۱۰۱
.....	ه- تفاوت ماهوی ارتداد با صرف تغییر عقیده	۱۰۳
.....	بخش چهارم: نظام حقوقی ارتداد در اسلام	۱۰۵
.....	الف- منابع حقوقی ارتداد:	۱۰۵
.....	ب- نکات ضروری برای شناخت مقدمات اسلامی	۱۰۸
.....	ج- تاثیر دین مرتکب	۱۱۱
.....	د- انواع ارتداد و راه اثبات آن:	۱۱۴
.....	ه- مجازات ارتداد	۱۱۵
.....	و- راههای اثبات موجبات حدود	۱۱۷

- ۳- نکات قابل توجه در باب اسباب حدود ۱۱۷
- ز- علل برخورد شدید اسلام با ارتداد ۱۲۳
- ۱- بازداری از انتخاب کورکورانه ۱۲۳
- ۲- جلوگیری از تحقیر و تضعیف عقاید دینی در جامعه ۱۲۳
- ۳- پاسداری از نظام اسلامی ۱۲۴
- ۴- مصلحت شخصی مرتد و جامعه ۱۲۴
- ح- منع ارتداد و تقابل آزادی عقیده: ۱۲۵
- نتیجه بحث ۱۲۷

مقدمه:

در نوع بشر نیاز به یک نیروی فرا طبیعی همیشه وجود داشته است. همان نیرویی که بشر در مشکلات و سختی های فراروی خود همواره از او استمدادی طلبد و یاری می جوید؛ این وابستگی در ابتدایی ترین انسانها تا بشر پیشرفته امروزی بطور فطری وجود داشته و دارد؛ همان فطرتی که تمام پیامبران الهی از اولین تا آخرین سعی داشتند بشر را متوجه آن کنند.

برای اینکه بشر، خدا را به خوبی بشناسد و راه و رسم پرستش و بندگی را بیاموزد و با آداب و شرایط و دستورهایی که او را به خداوند نزدیک می کند و هم چنین موانع مسیر سلوک به سوی خداوند آشنا گردد از آغاز خلقت انسان، انبیا و رسولانی را با برنامه و دستورهایی به نام دین به سوی انسان ها ارسال کرده تا آنان با پیروی از این فرستادگان الهی و عمل به احکام کتاب آسمانی ایشان بتوانند در راه رشد و تکامل معنوی گام برداشته و هرچه بیشتر خود را به هدف یاد شده نزدیک سازد.

نقطه اشتراک تمام پیامبران دعوت به دین داری و خداپرستی به عنوان مظهر قدرت و بی نیازی است و برای تعلیم بشر و نشان دادن راه فلاح و درستکاری جهد و کوشش بی دریغ نموده و جان خویش را بر کف نهادند. حال این انسان است که مخیر است در کدام مسیر گام نهد، و کدام راه را برگزیند، راه فلاح و درستکاری یا راه شقاوت و گمراهی؟!

تنها نعمتی که خداوند به بشر اعطا می کند و بر اثر اعطای آن، بر مومنان منت می نهد نعمت دین است آنجا که می فرماید: خداوند بر مومنان منت نهاد (نعمت بزرگی بخشید)، هنگامی که در میان آن پیامبری از خودشان برانگیخت که آیات او را بر آنها بخواند و آنها را پاک کند و کتاب و حکمت بدان ها بیاموزد و البته پیش از آن در گمراهی آشکاری بودند. (آل عمران آیه ۱۶۴)

و انسان ها در برخورد با این نعمت بزرگ الهی و بهره گیری از آن متفاوتند و می توان آنان را بدین سبب به سه گروه تقسیم کرد:

گروه اول: افرادی هستند که با تفکر و اندیشه و به کارگیری خرد خویش دعوت انبیاء الهی را اجابت کرده و با انتخاب دین و عمل به قوانین الهی سعادت خود را در دنیا و آخرت فراهم کرده اند.

گروه دوم: انسان هایی هستند که بر اثر عدم تعقل و تفکر در رسالت انبیای الهی و با پیروی از هواهای نفسانی و وسوسه های شیطان در راه باطل و گذشته خود اصرار ورزیده، بار دعوت حیات بخش انبیا، راه کفر و عناد را پیش گرفته و بدین وسیله خسران و تباهی را سرنوشت خویش ساخته اند.

گروه سوم: کسانی اند که پس از دستابی به راه حق و هدایت و پس از آن که خداوند برای مدتی زمینه هدایت و بهره مندی آنان از این نعمت بزرگ الهی را فراهم کرده، با کفران نعمت و پشت پازدن به دین و رسالت انبیای الهی راه کفر و ضلالت را در پیش می گیرند که اینان شقی تر و گمراه تر از دسته دوم بوده و گناه و جرم آنانرا می توان بالاتر از کافران اصلی دانست، زیرا اینان در حالی به کفر می گریند که با اسلام و احکام و قوانین نجات بخش آشنا شده و زمینه سعادت آنها فراهم گردیده است، و به همین جهت است که هم در دنیا مجازات شده و هم در آخرت خداوند آنان را عذاب خواهد کرد. (صادقی فدکی، سید جعفر، ارتداد بازگشت به تاریکی، ۱۳۹۰، موسسه بوستان کتاب، صص ۱۶، ۱۷)

در میان ادیان الهی، دین مقدس اسلام به عنوان مکتبی که حامل تمام برنامه های لازم برای سعادت بشر در تمامی زوایای زندگی است به عنوان دین کامل و جامع معرفی شده است و بشر در انتخاب آن آزاد گذارده شده است.

اسلام به عنوان آخرین دین و آیین فقط برای قوم عرب نازل نگردید، این موضوع به صراحت در سوره انبیاء خطاب به پیامبر نازل می شود (ای رسول) ما تورا نفرستادیم مگر آن که مایه رحمت برای جهانیان باشی. (انبیاء، آیه ۱۰۷)

و خداوند بدین وسیله رسولش را با دین حق برای هدایت فرستاد تا بر همه ادیان غالب شود.

البته ورود به دین اسلام بصورت کاملا آزاد است و اسلام تاکید دارد تا هرکس که میل به مسلمان شدن دارد این امر را با تحقیق کامل، و بررسی همه جانبه انجام دهد، سپس در صورت آگاهی کامل از اصول و دستورات آن به دین اسلام وارد شود. الزاماتی که یک مسلمان پس از اعتقاد به اصول باید ملزم به تبعیت از آنها باشد در اصطلاح فقهی امروز به ضروریات دین تعبیر می کنند که تخطی از این موارد در صورتی که منجر به انکار اصول دین از روی آگاهی گردد برای فرد مسلمان تبعاتی را در بر دارد که از جمله حکم ارتداد برای فرد خاطی است .

کفر و ایمان، هدایت و ضلالت، در طول تاریخ در میان بشر جاری بوده و خواهد بود و همواره انسانهای ضعیف النفس پر شماری بوده اند که پس از پذیرش دین حق با اثر پذیری از وسوسه های شیاطین از دین حق منحرف شده و راه کفر و انحطاط را در پیش گرفته اند. قرآن نیز برای به اندیشه وادار کردن انسانها، به مواردی در قرآن اشاره می نماید آنجا که در سوره اعراف آیه ۱۷۶ و ۱۷۵ می فرماید: و بر آنان بخوان خبر آن کس که آیات خود را به او دادیم پس او از آن عاری گشت آن گاه که شیطان او را دنبال کرد و از گمراهان شد. اگر می خواستیم او را به وسیله آن آیات بالا می بردیم اما او به دنیا گرایید و از هوای نفس پیروی کرد

شیطان را نخستین کسی می دانند که بعد از ایمان به کفر رجوع کرد، که این مطلب را وقتی از حضرت امیر مومنان علی (ع) سؤال شد که اولین کافر چه کسی بود ایشان فرمودند: «ابلیس که لعنت خدا بر او باد». (صدوق، محمد ابن علی، عیون اخبار الرضا، ۱۴۰۴ ه ق، موسسه الاعلمی للمطبوعات - بیروت، ج ۲، ص ۲۲۱)

در طول تاریخ پس از ابلیس شاهد ارتداد و کفر در همه ادیان هستیم، نمونه ها یی چون قابیل فرزند آدم (ع)، سامری از قوم بنی اسرائیل، اسلام نیز از سایر ادیان مستثنی نبوده، پسران ابوالحصین نخستین کسانی بودند که اسلام را رها کردند و مورد نفرین پیامبر واقع شدند. در این مقدمه ذکر خروج برخی افراد از دین بدین سبب بود تا اینکه گفته باشیم این امر تازگی نداشته و نخواهد داشت از جمله مواردی که در عصر حاضر و در گوشه و کنار جهان اتفاق می افتد می توان به

اتفاقات چنددهه اخیر که شاید بتوان گفت با کتاب موهن آیات شیطانی سلمان رشدی مرتد در عصر حاضر آغاز گردید، و متأسفانه با سخنرانی یکی از چهره های دانشگاهی در شهر همدان ادامه یافت و دادگاه مربوط حکم ارتداد وی را صادر نمود، و از سوی دیگر اقدام اخیر چند خواننده نیز همین تبعات را دربر داشت که توسط برخی فقها نیز برای آنان حکم ارتداد صادر گردید .

موارد ذکر شده، حقیر را برآن داشت تا با مطالعه موضوع فقهی و حقوقی بحث انکار ضروری دین نظرات موجود در این خصوص را بررسی و علت صدور احکام یاد شده را بررسی نمایم.

امید است با بضاعت اندک خویش مطالبی مقبول طبع خوانندگان عزیز ارائه گردد.

فصل اول: کلیات

بخش اول - طرح تحقیق

۱- بیان مساله:

ضروری دین چیست؟ به چه چیزهایی ضروری دین اتلاق می شود؟ در بحث کفر اور بودن انکار ضروری دین مرز اسلام و کفر کجاست؟ آیا مسلمانی که یکی از ضروریات دین را منکر شود می توان محکوم به ارتداد دانست؟

این قبیل پرسش ها و صد ها پرسش دیگر از این دست وجود دارد که فقه اسلامی باید پاسخگوی آن باشد.

نظریه پردازان نویسندگان و فقهای دین در باب برخی از مسلمات و ضروریات دین مباحثی را مطرح نموده اند که این مطالب توجه و اهمیت موضوع را دو چندان می نماید.

از سوی اتفاقات یکی دودهه اخیر درخصوص برخی اظهار نظرها و نوشته ها مانند کتاب سلمان رشدی و همچنین اقشاری از جامعه داخلی از جمله یکی از اقشار دانشگاهی و همچنین یکی از اقشار فرهنگی که پس از بیانشان برخی محاکم و فقها حکم ارتداد برایشان صادر نمودند اهمیت موضوع را روشن می نماید.

در این پژوهش بر آنیم تا با توفیق الهی بتوانیم نسبت به بررسی ادله ای که در برگیرنده طرفین این پرسش ها ست ، «یعنی کسانی که (بطور مطلق) منکر ضروری دین را کافر می دانند در مقابل کسانی که انکار ضروری دین را فی حد نفسه کفر آور نمی دانند» بلکه تنها در صورتی آنرا کفر آور میدانند که مستلزم انکار خداوند متعال و رسول گرامی (ص) باشد پردازیم. به منظور همراهی خوانندگانی

که نسبت به موضوع اطلاعات کاملی ندارند و باعرض پژوهش از اساتید مسلط به موضوع برخی واژه‌های مرتبط با بحث از نظر معنای لغوی و اصطلاحی نیز مورد مطالعه قرار گرفته است که در یک بخش مجزا به آن پرداخته شده است .

از آنجا که به موضوع ضرورت دین فی نفسه به طور مستقل توسط فقها پرداخته نشده است هرچند این موضوع گاهی به عنوان موضوعی بحث برانگیز نیز در میان آنان مطرح بوده چراکه برخی از فقها ممکن است حکم یا موضوعی را ضروری دین قلمداد نمایند در حالی که فقیه دیگر آنرا رد کند، و شاید اینگونه اختلافات بدلیل عدم تبیین ضروری دین باشد.

۲-سوالات تحقیق:

همانگونه که در بیان مسئله اشاره گردید در باب ضروری دین و منکر آن می توان صد ها سوال را مطرح نمود اما از آنجا که این پژوهش باید در راستای پاسخگویی به تعدادی سوال جامع و محدود بر آید لذا پرسش های پیش رو و مطرح در این خصوص را می توان در قالب سئوالات ذیل مطرح نمود:

۱. ضروری دین چیست و معیار آن کدام است؟
۲. انکار ضروری دین یعنی چه و ماهیت و مصداق آن کدامند؟
۳. جایگاه انکار ضروری دین در فقه و حقوق موضوعه چیست؟

۳-فرضیه های تحقیق:

ضروری دین در اصطلاح کلی با توجه به کثرت مذاهب در اسلام، باید در سه اصل « توحید (ایمان به خدا) ، و اصل نبوت یعنی اعتراف به رسالت پیامبر وی و اصل معاد یعنی اعتقاد به اینکه خلقت بیهوده و عبث نبوده و همه مخلوقات در روز قیامت به سوی پروردگار خالق جهانیان بازگشت خواهند نمود» خلاصه کرد .

قطعا و مسلما کسی که به اصول فوق ایمان آورده باشد در زمره کفار قرار نخواهد گرفت اما کسی که به موارد ذکر شده اعتقاد نداشته باشد به او مسلمان اطلاق نخواهد شد و در زمره کافران قرار می گیرد

چرا که کفر در لغت به معنای ستم و پوشش است و به کافر از آن جهت کافر گفته می شود که حق را بر خود پوشانده است.

حال مسلمانی که ابتداء اصول دین را پذیرفته و به آن اعتقاد پیدا نموده چنانچه از روی آگاهی و علم مجدد منکر این اصول گردد به استثناء نو مسلمانی که از اسلام واحکام و عقاید آن آگاهی ندارد یا کسانی که در شهر و روستایی زندگی می کنند که از بلاد اسلامی فاصله زیادی دارد و رفت و آمدی با مسلمانان ندارند، اینان از نظر فقه مرتد شمرده می شوند، و پس از بار شدن این احکام با تحقق و ثبوت همه شرایط که در متن پژوهش خواهد آمد حکم به اعدام مرتد خواهد نمود.

۴- روش تحقیق:

شناخت و هماهنگی بین روش تحقیق و موضوع مورد پژوهش از مهمترین مسایل در این خصوص می باشد. لذا در این تحقیق با بررسی نظریه های مختلف و تجزیه و تحلیل آنها به حل مسایل پرداخته شده است به همین دلیل روش مورد استفاده در این پژوهش بیشتر جنبه تئوری و نظری دارد و روش تحقیق جنبه مطالعه و کتابخوانی است، هرچند در بحث ضروری دین با پرسش های که گاه بصورت رندمی (نمونه) با برخی مسلمانان اعم از پیر و جوان مطرح گردید، غالباً قادر به پاسخگویی به این پرسش که آیا ضروری دین را می شناسند یا خیر نبودند و این پرسش برایشان مبهم بود. در حالی است که در تعریف ضروری دین انرا از مسلمات و بدیهیات دین تعریف میکنند در بخشی از جامعه هنوز موضوع مصداق ندارد، اما از آنجا که نتیجه گیری در این خصوص نیاز به تحقیقات میدانی گسترده تری دارد و از جهتی جمع آوری همه ضروریات دین در یک زمان غیر ممکن می نمود، لذا دایره بحث و تحقیق محدود به جنبه نظری گردید و از ورود به تحقیق میدانی بدلیل فرصت زمانی و سایر مسائل اجتناب گردید.

۵- اهداف تحقیق:

از اهداف این تحقیق آنست که بررسی گردد، انکار ضروری در چه شرایطی و با چه ملاک و معیاری سبب ارتداد و کفر خواهد بود.